

„LANGS OMMELANDER WEGEN". Onder deze titel wil ik u het komende winterhalfjaar weer meenemen door ons mooie Groningerland. De ene keer iets van de geschiedenis en een andere keer weer eens iets over een vergeten gehucht. Folklore, bezienswaardigheden oude families, mooie landschappen, boerderijen, plaatsbeschrijvingen, kortom van alles zal de revu passeren. Voordat we verder gaan eerst nog even het volgende: indien u een interessant onderwerp hebt te melden, of vermeldingswaardige tips kunt geven zal ik deze graag ontvangen. Wellicht kunnen reacties van U - lezers - mede dienstig zijn tot een nog grotere kennis van ons Groningerland. Tevens staan we geheel open voor kritisch kanttekeningen of andere opmerkingen en aanvullingen. U kunt uw reacties naar de redactie van de Ommelander Courant, of naar Pr. Margrietstraat 2, Uithuizermeeden sturen.

„Langs Ommelander wegen". Dit moet U niet te letterlijk nemen. Ik bedoel, we zullen echt wel eens van de Ommelander weg afdwalen. Toch zullen deze omzwervingen wel tot de Ommelanden beperkt moeten blijven. Ja, de Ommelanden, wat bedoelen we daar eigenlijk mee. Men leest dikwijls van „Stad en Ommeland". De stad Groningen met de landen (gewesten er om heen. Is dit echter wel juist ? Het antwoord moet ontkenkend zijn. Zo wordt bijvoorbeeld het noorden van Drente niet tot de Ommelanden gerekend. Ook de veenkoloniën en het Oldambt vallen er niet onder. Kent U het wapen ? Toen in het jaar 1579 de Ommelanden zich van de stad hadden afgescheiden, stelde men een eigen wapen vast. Het bevat elf rode harten. Dit zijn elf onderdelen t.w.: Vredewold, Langewold, Middagt en Humsterland (tesamen het Westerkwartier). Verder: De Marna, Halfambt, Oosterambt, Ubbega en Innersdijk (Hunzingo). Ten slotte een gedeelte van het Hogeland en Duurswold (Fivelingo). Het Ommelander wapen vertoont ook nog drie blauwe banen. Deze banen stellen de drie zijlvestenijen voor: het Aduarder-, het Winsumer- en het Schaphalster Zijlvest, en als laatste het Zijlvest der drie Delfzijlen.

OMMELANDEN

Kortom, onder „De Ommelanden" verstaan we de gewesten Hunzingo, Fivelingo en het Westerkwartier. Wanneer komen we de naam Ommelanden voor het eerst tegen ? Wel, daartoe nemen we U mee in de geschiedenis van deze gewesten. Dr. W. J. Formis, de oud-rijksarchivaris te Groningen, schreef in zijn proefschrift: „De wording van de staten van stad en lande tot 1536", hier het volgende over:

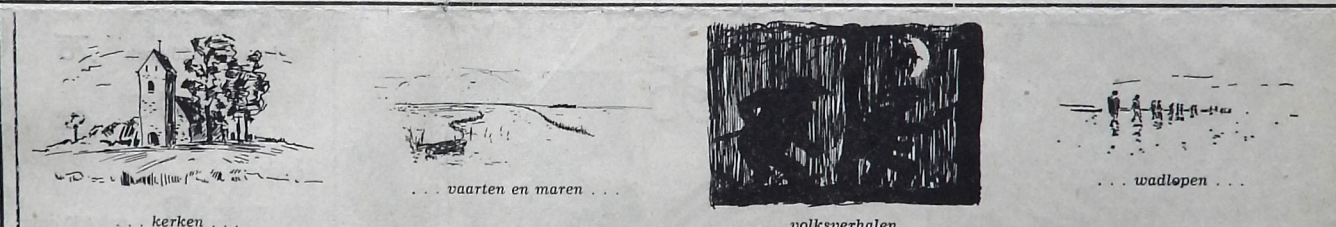
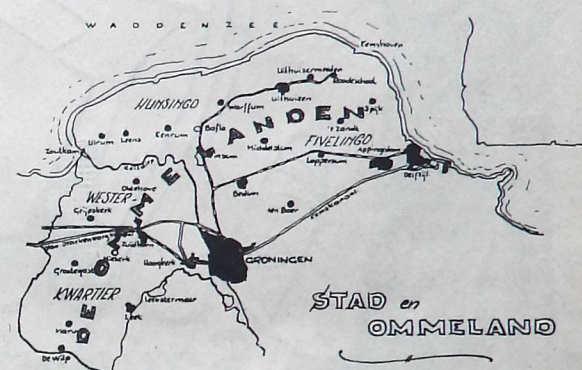
De naam „Ommelanden" komt het eerst voor in 1386, wanneer de rechters van Stellingwerf, Schoterwerf en Bornvrede een overeenkomst sluiten met de stad Groningen "ende mitem ghemenen Ummelander". Met deze "Ummelanden" zijn dan blijkbaar bedoeld Westergo, Oostergo, Hunzingo en het Westerampt van Fivelingo. Nog lang komt het woord Ommelanden onbepaald voor. In 1420 wordt gesproken van Groningen en "der Landen van Oestergo en de Westergo, mit alle den Eylanden ende Ommelanden, die daer omme ghelegen sijn ... ende der Ommelanden bij Groningen ghelegen".

In oorsprong schijnt de naam een onbepaald begrip, evenals en misschien in plaats van die der vroegere „Zeelanden", welke dan niet meer voorkomt. Zo hechtte zich de naam meer en meer aan de met de stad verbonden landschappen, waartoe meewerkte, dat de landen ook gedeeltelijk "om" de stad lagen, al was het alleen maar aan de noordzijde, want Drente is niet tot een Ommeland geworden.

Wanneer men de geschiedenissen leest over Stad en Ommeland wordt men steeds weer geconfronteerd met de nimmer aflatende strijd tussen beide. Steeds maar weer probeerde Groningen de Ommelanden in haar macht en binnen haar invloedssfeer te krijgen. Dit leidde tot de strijd voor de Ommelander zelfstandigheid.

Wanneer we echter spreken over een "nimmer aflatende strijd" is dit niet geheel juist, want in de vroegere geschiedenis van Stad en Land was eerst wel degelijk sprake van een "naar elkaar toegroeien". Heel vroeger waren hier drie machten die de strijd tussen Eems en Lauwers beïnvloedde: de graaf van Holland, de stad Groningen en de Oost-Friese hoofdelingen. We hebben daarbij vooral in het oog te houden de verhouding tussen de stad Groningen en de in de buurt liggende Friese landen. De Lauwers en de Eems bepaalden ongeveer de grens van de onmiddellijke Groningse invloedssfeer. Vooral in de jaren na 1400 wist de Stad een al te grote macht van de hoofdelingen tussen Eems en Lauwers te verhinderen, al verwekten de voortdurende invallen der Oost-Friese hoofdelingen, die in de Ommelanden steeds weer aanhangers vonden, telkens grote onrust. De band tussen Groningen en de naburige Friese landschappen werd steeds sterker. Waren in het midden van de 15e-eeuw reeds alle Ommelanden met Groningen verbonden, het duurde nog tot 1473, voordat er een verdrag gesloten werd, dat de

Het wapen van de Ommelanden

kerken ...

vaarten en maren ...

volksverhalen ...

wadlopen ...

stad met alle Ommelanden tegelijk verbond en dus de vroegere afzonderlijke verdragen verving. Erg sterk was trouwens deze band echter niet. Zo bevatte het verbond b.v. weinig bepalingen betreffende een gemeenschappelijke organisatie, maar alleen reeds het verbonden zijn stelde de gelegenheid open voor een nauwere eenheid.

Ook was het zo, dat de Stad zich de sterkste voelde. Ze beschouwde zich meer als beschermster en zelfs min of meer eigenares van de Ommelanden. Groningen stond toen immers aan het toppunt van haar macht. De laatste jaren van de 15e-eeuw waren jaren van rus voor de Ommelanden.

Na het jaar 1500 wordt de toestand in de Ommelanden veranderd. Behalve Karel V beschouwden Karel van Gelder en Edzard van O.-Friesland zich als heer, terwijl ook Groningen haar rechten liet gelden. De machtsverhoudingen waren dusdanig, dat de Ommelanders niet veel invloed meer hadden op de toekomst van het land en anderen de toekomst bepaalden.

Zo langzamerhand naderen we het jaar 1536. In dat jaar kwam een verdrag tot stand, waarbij Karel V in het bezit kwam van Groningen en de Ommelanden. Al wordt over de verhouding van Stad en Ommelanden niet gesproken, maar het is een feit dat ze voor het eerst in hun geschiedenis samen één heer aannamen en samen belasting zouden betalen. Het zou het begin kunnen zijn van een nauwere eenheid.

Ook heeft het jaar 1536 een grens getrokken tussen het Nederlands wordende Stad en Ommeland en het Duits wordende Oost-Friesland. De aanneming van Karel V als landheer van dit gewest, is een belangrijk feit geweest in de geschiedenis van Stad en Lande. Het betekende een aansluiting bij de "Nederlanden".

Onderwijl groeide er in de Ommelanden een groter zelfbewustzijn en een grotere politieke zelfstandigheid. Toch behield de Stad in alle opzichten het overwicht ten opzichte van de Ommelanden. Er was dan ook sprake van een onevenwichtige eenheid. Maar zo langzamerhand ontstonden er twisten en onderling gekraak. Zo was een belangrijk twistpunt tussen de Ommelanden en de stad Groningen het stapelrecht en ook de rechtspraak leverde moeilijkheden op.

Over het stapelrecht moeten we nog iets meer vertellen. Het was een recht, dat de Stad zich aanmatigde om de voortbrengselen van het omliggende land in de Stad verhandeld moesten worden. De Stad handhaafde het Stapelrecht over de Ommelanden zo streng mogelijk; de Stadregering werd door de gilden hiertoe gedwongen. Een en ander bracht met zich mee, dat de Stad veel profijt trok van de verhandelde goederen, die vanuit de Ommelanden op de markt gebracht werden. We komen in een later artikel nog eens op dit Stapelrecht terug. Ondertussen gingen de Ommelanders steeds meer hun eigen gang.

REDUCTIE

Er breekt nu een verwarde en onrustige periode aan tussen Stad en Ommeland. De onderlinge twisten en

geschilpunten laaiden hoog op. Er werden complete oorlogen gevoerd. Hoofmannen werden gevangen genomen. Borgen werden verwoest, kortom een verwarde periode. De gehele 16e-eeuw hebben Stad en Land getoond dat een vriendschappelijke oplossing van de geschilpunten niet mogelijk was. Het werd steeds duidelijker dat deze van hogerhand opgelegd zou moeten worden.

Het jaar 1594 staat in de Groninger geschiedenis bekend als het jaar van de REDUCTIE. Reductie betekent eigenlijk het terugbrengen, n.l. van de Stad bij zijn eigen land.

In dat jaar werd de stad Groningen door Maurits en Willem Lodewijk veroverd. Stad en Ommeland werden in de Unie van Utrecht opgenomen als één nieuw lid. Bij de Reductie werd bepaald dat de Stad alle privilegiën, rechten en vrijheden mocht behouden; vijf of zes vendels voetvolk moesten worden ingenomen; de geschillen met de Ommelanden werden onderworpen aan de uitspraak der Staten-Generaal.

Nu was het destijds in de Unie van Utrecht zo, dat binnen de bestaande verhoudingen het onmogelijk was de Stad en de Ommelanden tot twee afzonderlijke gewesten te vormen. Eenheid was dus noodzakelijk. Toch bleven er ook na de Reductie diverse tegenstellingen bestaan. Gedurig moesten de Staten-Generaal tussen beide komen. Het bestuur der Ommelanden berustte na de Reductie bij Jonkeren, Hovelingen, Eigenherden en Volmachten. Reeds dadelijk in 1595 ontstond er twist over de naam. De Stad sprak van de Groninger Ommelanden; deze zelf noemden zich de Friese Ommelanden tussen Eems en Lauwers en zo werd in 1599 beslist. Maar de geschiedenis gaat voort. De Ommelanden hieven sinds 1561 een eigen belasting, tot in 1809 toen één belastingstelsel voor het gehele land werd ingevoerd.

De twee volgende eeuwen geven ons een onoverzichtelijk beeld van hopeloze verdeeldheid en dikwijls kleinzielig kibbelarij. De bekwaamste staatsleden van de Republiek, inclusief Johan de Wit, hebben hun krachten gegeven om een oplossing te vinden. Maar alles stuitte af op de niet te overbruggen tegenstellingen, welke voor een groot deel ook op "prestige" berustten. Pas in de Franse tijd zou er een verandering ten goede komen. Dan komt er een geheel andere wijze van vertegenwoordiging. Het "tweeledenstelsel" verdwijnt met de dubbele naam Stad en Lande. Ook het stapelrecht wordt opgeheven. Dit vond plaats tijdens de omwenteling van 1795.

In het jaar 1801 wordt in de grondwet de nieuwe eenheid tussen Stad en Ommeland, "Groningen" genoemd. Daarmee was de daadwerkelijke geschiedenis van de Ommelanden ten einde. Sinds die bewogen historie is er veel veranderd in Stad en Ommeland. Was de historie ten einde, toch is de naam "De Ommelanden" gehandhaafd.

De stad Groningen ontwikkelde zich tot de "metropool van het noorden". De toestanden op het platteland, de Ommelanden, veranderde ook met de jaren. En nu, anno 1972, is er nergens in Nederland zo'n sterke verbondenheid tussen de stad en het omliggende platteland dan juist tussen Groningen en de Ommelanden.

Zo kennen we — met de andere gewesten — de provincie Groningen: „een pronkjewail in golden raand, is Grönnen Stad en Ommelaand".

En als een Groninger, of hij nu een "stadjer" of een "Ommelaander" is, het Grönnens Laid zingt, denkt hij zeker niet aan de bewogen geschiedenis van stad en land:

Van Lauwerszee tot Dollard tou,
Van Drente tot aan 't Wad
Doar gruit, doar bluit ain wonderlaand
Rondom ain wond're stad.

Ain Pronkjewail in golden raand
Is Grönnen, Stad en Ommelaand,
Ain Pronkjewail in golden raand,
Is Stad en Ommelaand !

Doar broest de zee, doar hoelt de wind,
Doar soest' aan diek en wad,
Moar rustig waarkt en wult het volk,
Het volk van Loug en Stad.

Doar woont de dege depelkhaid,
De wille vast as staal
Doar puilt 't haart wat tonge sprekt
In richt' en slichte taal.

Foto's : Paul Werneklein
Tekst : J. Rittersma

Aflevering 1